

Геаграфічныя назвы Малой Радзімы маіх продкаў

Даведнік мікратапанімічных назваў
аграгарадка Ліпляны і вёскі Пабеднае Лельчыцкага раёна

Аўтар-складальнік:

Лазько А.Ю.

Гомель, 2022

УДК 811.161.3'373.21

Аўтар-складальнік: Лазько А.Ю.

Геаграфічныя назвы Малой Радзімы маіх продкаў: Даведнік мікратапанімічных назваў аграгарадка Ліпляны і вёскі Пабеднае Лельчыцкага раёна / Аўтар-складальнік: Лазько А.Ю. – Гомель, 2022. – 23 с.

Даведнік уключае вынікі мікратапанімічных даследаванняў на тэрыторыі аграгарадка Ліпляны і вёскі Пабеднае Лельчыцкага раёна і іх наваколля. Падчас экспедыцыйных даследаванняў было сабрана больш за 60 мікратапонімаў, запісаны варыянты тлумачэння іх назваў мясцовымі жыхарамі. У дадатку размешчана картасхема знаходжання геаграфічных аб'ектаў, аб якіх ідзе размова ў даведніку.

Даведнік адрасаваны гісторыкам, географам, навучэнцам школ, студэнтам і ўсім, хто цікавіцца краязнаўствам.

УДК 811.161.3'373.21

© Лазько А.Ю., 2022

ЗМЕСТ

Уводзіны	4
1 Месца даследавання.....	5
2 Вынікі мікратапанімічных даследаванняў.....	7
2.1 Паходжанне геаграфічных назваў.....	7
2.2 Назвы населеных пунктаў (айконімы)	8
2.3 Назвы водных аб'ектаў (гідронімы).....	9
2.4 Назвы лясных масіваў (дрымонімы).....	10
2.5 Назвы вуліц, частак населеных пунктаў (гадонімы).....	12
2.6 Мікратапанічныя назвы ўрочышч.....	15
Заклучэнне.....	20
Бібліяграфічны спіс.....	21
Дадатак 1.....	22
Дадатак 2.....	23

УВОДЗІНЫ

*Ад прадзедаў спакон вякоў
Мне засталася спадчына;
Паміж сваіх і чужакоў
Яна мне ласкай матчынай.*

Я. Купала

Мая маці і ўсе яе продкі нарадзіліся ў Лельчыцкім раёне Гомельскай вобласці. Гэта прыгожыя мясціны Беларускага Палесся, якія неаднойчы апісваліся пісьменнікамі і паэтамі, услаўляліся ў песнях – край лясоў і балот, бяскрайніх лугоў. Такая прыгожая і непраўторная Малая Радзіма маіх продкаў.

З самага маленства я слухала асаблівую мову людзей гэтых мясцін. Цікавасць выклікалі геаграфічныя назвы, якія гучалі навокал. Здавалася, кожны куточак вёскі, пагорак, лес ці поле мелі сваю назву. Чаму і хто іх так назваў? На мае пытанне адказвалі прабабуля, бабуля, дзядуля і мая маці. Гэтая праца – вынік нашага сямейнага даследавання. Збор назваў урочышчаў пачала яшчэ мая бабуля, калі была загадчыцай мясцовай бібліятэкі, працягнула маці. І вось сёння мы разам змаглі абагульніць ўсе нашы каштоўныя знаходкі.

Геаграфічныя назвы з’яўляюцца сведкамі гістарычных падзей, якія адбываліся шмат гадоў назад. Яны адлюстроўваюць заняткі палешукоў, іх побыт і звычкі. Калі мы пазнаем таямніцу іх узнікнення, перад намі раскрыецца малюнак жыцця продкаў. Мы павінны знайсці, вызначыць і захаваць гэты каштоўны пласт культуры родных мясцін, данесці яго да наступных пакаленняў. Такія назвы ніяк не замацаваны ў афіцыйных дакументах, таму могуць лёгка знікнуць разам са зменай пакаленняў. Гэтым і абгрунтоўваецца актуальнасць даследавання.

Аб’екты даследавання – сельскія паселішчы Ліпляны і Пабеднае Лельчыцкага раёна і тэрыторыя, якая знаходзіцца вакол іх.

Прадмет даследавання – мясцовыя назвы геаграфічных аб’ектаў.

Навізна даследавання: збор і аналіз мікратапанімічных назваў вывучаемай мясцовасці праводзіцца ўпершыню. Мы самастойна размаўлялі з мясцовымі жыхарамі з мэтай збору новых геаграфічных назваў, выяўлення іх месцазнаходжання, зафіксавалі з дапамогай фотаздымкаў іх выгляд, нанеслі на геаграфічную карту, правялі аналіз паходжання. Вынікам даследавання сталі гэты даведнік мікратапанімічных назваў і геаграфічная карта размяшчэння мікратапонімаў.

Гіпотэза даследавання: мясцовыя геаграфічныя назвы – гэта часцінка гісторыі асобнай сям’і, рода і цэлага пакалення жыхароў, іх патрэбна выявіць, захаваць і перадаць наступным пакаленням.

1 МЕСЦА ДАСЛЕДАВАННЯ

*Куток Палесся асаблівы:
Настолькі блізкі, такі мілы,
Дзе Убарць ціха працякае,
Дубам лягенду яна бае...*

Л. Ліпская

Лельчыцкі раён знаходзіцца на паўднёвым захадзе Гомельскай вобласці, на мяжы з Украінай і Брэсцкай вобласцю. Гэта памежжа Мазырскага і Прыпяцкага Палесся. Адрозніваецца непаўторнымі краявідамі, бязмежжам лясоў, балот і лугоў. Паверхня тэрыторыі плоска-хвалістая і ўяўляе сабой забалочаную лясістую нізінную раўніну.

Асноўнай воднай артэрыяй раёна з'яўляецца рака Убарць, правы прыток Прыпяці. Яна адрозніваецца велізарнымі забалочанымі далінамі. У 1980-х гадах была праведзена маштабная меліярацыя, у выніку якой зніклі маляўнічыя лугі і балоты па берагах ракі, з'явіліся палі і сенажаці. Але ж мясцовыя жыхары яшчэ памятаюць кожны брод, балота ці возера.

Амаль у самым цэнтры раёна, у 4-х кіламетрах ад Лельчыц, на беразе ракі Убарць, знаходзіцца месца нашага даследавання – аграгарадок Ліпляны і вёска Пабеднае – дзве сяброўкі, суседкі і сястры. У Пабедным жылі продкі майго дзядулі, а ў Ліплянах – бабулі.

Першае пісьмовае ўпамінанне аб вёсцы Ліпляны было знойдзена ў актах размежавання павеатаў Оўручскага і Мазырскага ў 1622 годзе. Ёсць гістарычныя звесткі, што вёска існавала яшчэ ў 1412 годзе. У архіўных матэрыялах 1848 года яна значыцца як *Новы Фальварак*.

У вёсцы была вінакурня, кузня, сушылка льну. У 1856 годзе была пабудавана Успенская царква, якую падчас Вялікай Айчыннай вайны спалілі немцы. Насельніцтва займалася збожжанарыхтоўкай, агародніцтвам і садавіной, пчалярствам, рыбнай лоўляй, шырокае распаўсюджванне атрымала ганчарства. На Успенне (28 жніўня) ў Ліплянах праводзілі кірмаш. Сюды збіраліся людзі з навакольных вёсак, прывозілі свой тавар на продаж, а назад везлі ганчарныя вырабы (гаршкі, міскі, гладышкі), якімі славілася вёска. Акрамя гэтага ў прыватных гаспадарках гадавалі жывёлу, якую вывозілі на продаж у Польшчу і Германію. Жывёлу, якую гадавалі на продаж, называлі “таварам”. Жыццё вёскі і яе жыхароў таго часу зараз адлюстроўваецца ў мясцовых назвах.

Вёска Пабеднае ўпершыню ўпамінаецца ў 1848 годзе. У дакументах таго часу сустракаюцца яе назвы *Елізавецін (Елісавецін) засценак, Стары Сіверсаў Фальварак* ці *Стары Фальварак*. Валодалі гэтым мястэчкам граф Якаў Сіверс,

пазней граф Тышкевіч. Землі здавалі ў арэнду, гадавалі жывёлу і займаліся вырошчваннем зернавых культур.

Паселішчы размешчаны пераважна ў межах Лельчыцкай раўніны. Першае паселішча было заснавана на левым беразе ракі Убарць, але з-за асобых прыродных ўмоў забалочанай даліны ракі новыя дамы сталі будавацца на правым беразе. Паступова забудова перайшла ад даліны на ўзвышаную раўніну.

2 ВЫНІКІ МІКРАТАПАНІМІЧНЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ

2.1 Паходжанне мікратапанімічных назваў

Тапаграфічнае імя амаль ніколі не бывае выпадковым і пазбаўленым значэння. У ім па большай частцы выяўляюцца ці якая-небудзь прыкмета ўрочышча, ці характэрная рыса мясцовасці, ці намёк на паходжанне прадмета, ці нарэшце якая-небудзь акалічнасць, больш менш цікавая для розуму альбо фантазіі.

На вывучаемай тэрыторыі можна выдзеліць некалькі тыпаў мікратапонімаў па паходжанні, якія прадстаўлены найбольш шырока:

1) назвы, якія ўтварыліся ад прозвішчаў і імёнаў заснавальнікаў, уладальнікаў ці першапасяленцаў (*Осмаля, Максімаў круг, Маўрын круг, Чарвякоў*);

2) назвы, якія ўтварыліся ад наймення раслін і жывёл (*Ліпляны, Бярэзнікі, Елье, Рысач, Баравое, Ліпкі, Саракан, Валовае*);

3) мікратапонімы, утвораныя ад назваў заняткаў жыхароў або прылад працы, сістэмы земляробства і землекарыстання, тыпу сельскагаспадарчай дзейнасці (*Каваліха, Печка, Завод, Ніўча*);

4) назвы, якія адлюстроўваюць асаблівасці месцазнаходжання (*Прыгарадная, Верхулессе*);

5) назвы, якія паказваюць знешні воблік паселішча або асаблівасці мясцовасці (*Западоўжжа, Горы, Краснае, Яма, Гліна*);

6) назвы, якія перадаюць асаблівасці транспартных шляхоў (*Макараў Брод, Валовы Брод, Гнілы Брод, Князеў Брод*).

Нашы продкі ахвотна выкарыстоўвалі асаблівасці мясцовага ландшафту ў назвах населеных пунктаў і ўрочышчаў. Працавіты беларускі народ любіў спрадвеку называць месцы свайго пражывання словамі, якія ўвасаблялі характэрны для гэтай мясцовасці від вытворча-гаспадарчай дзейнасці.

Тэрыторыя раёна падчас правядзення меліярацыі была асушана, у выніку чаго зніклі многія водныя аб'екты. Іх назвы захаваліся ў памяці людзей і цяпер прысвоены мясцовасці, дзе яны знаходзіліся. Так напрыклад: *р. Ліпка* – *урочышча Ліпка, урочышча Рэчка*.

Лельчыцкі край адрозніваецца самамі высокімі паказчыкамі лясістасці ў краіне. Тут сустракаюцца лясы розных парод. Таму найбольшая доля ўсіх мікратапанімічных назваў звязана з гэтым. Назвы, у аснове якіх ляжыць парода дрэў, сустракаюцца як сярод лясных урочышчаў, так і сярод мясцовасці, дзе лес існаваў раней: *Вялікая Дуброва, Малая Дуброва, Елье, Бярэзнікі, Ліпляны і г.д.*

Ваенныя, палітычныя і ідэалагічныя абставіны ў гістарычны час таксама знайшлі адлюстраванне ў мясцовых назвах: *вёска Пабеднае, вул. Савецкая і г.д.*

2.2 Назвы населеных пунктаў (айконімы)

Айконім – гэта тапанімічны тэрмін, які азначае паходжанне назваў населеных пунктаў. Тэрыторыя нашага даследавання ўключае два сельскія паселішчы і гарадскі пасёлак – раённы цэнтр Лельчыцы.

Аграгарадок Ліпляны.

Цветам лілавым ліпень дурманіць.

Звонка пчолы над борцю гудуць.

Цераз мосцік жардзяны – Ліпляны.

Непрыкметна тут людзі жывуць.

М. Баілакоў

Падчас палявых даследаванняў у вёсцы Ліпляны

Паходжанне назвы аграгарадка звязваюць з тыпам расліннасці, характэрнай для гэтай мясцовасці – на месцы паселішча раней расло шмат ліп, яны ўтваралі цэлыя паляны. Зараз засталіся толькі асобныя дрэвы – сведкі тых мінулых часоў.

Мая прабабуля ўспамінала, што яна чула ад сваіх продкаў пра назву вёскі: “На вялізнай ліпе, якая расла там, дзе зараз стаіць царква, з’явілася ікона. Мясцовыя жыхары яе знялі. Праз некаторы час яна зноў з’явілася на тым жа месцы. Яго і назвалі Ліпляны”.

Існуе меркаванне, што назва пайшла ад племені *ліпяне* (*ліпляне*), якое ў незапамятныя часы з’явілася недалёка ад левага берага ракі Убарць і заснавала вёску. У гістарычных крыніцах значыцца назва *Ліпяны* (1886 г.).

Па іншай версіі паходжанне назвы звязана з радовішчам гліны і яе выкарыстаннем – з гліны ляпілі ганчарныя вырабы.

На правым беразе ракі Убарць, дзе зарадзілася вёска, ёсць урочышча Ліпкі. Мясцовыя жыхары кажудь, што раней гэта была рака, прыток Убарці, назва якой і ляжыць у аснове наймення вёскі.

Лельчыцы. У літаратуры і сярод мясцовых жыхароў існуе некалькі тлумачэнняў назвы. Па адной з іх назва гарадскога пасёлка пайшла ад славянскага язычаскага бажаства Леля, які адказваў за дзіўнае і светлае чалавечае пачуццё – каханне. Памочнікамі Леля былі буслы – сімвалы кахання. Так як паселішча размешчаецца паміж балот, дзе ўлетку шмат буслоў, гэтае месца і назвалі ў гонар бога Леля. Менавіта тут ў жніўні буслы пачынаюць збірацца ў чароды, каб адправіцца ў цёплыя краіны на зімоўку. Бог Лель ў паданнях іншы раз падаецца ў выглядзе бусла.

Прабабуля называе пасёлак *Ленчычы*. Яна чула ад сваёй бабулі, што назва гэта азначае імя і прозвішча дачкі пана Лены Чыцкай, якая ўтапілася ў рэчцы Убарць. На месцы, дзе яна загінула, пан пабудаваў капліцу, а глыбокае месца на рацэ называюць *Панскім кадаўбам*.

У літаратуры ўказваецца сувязь назвы айконіма Лельчыцы са словам *лен* – зямельным уладаннем, якое давалася каралём у пажыццёвае карыстанне. У архіўных дакументах 1763 г. значыцца назва Лейчыцы.

Існуе таксама тлумачэнне назвы *Ленчыцы* этнічным найменнем аднаго з заходнеславянскіх плямёнаў – *ленчычане*.

Вёска Пабеднае. Раней вёска мела назву *Стары Фальварак*, у пасляваенныя гады (1964 г.) яе перайменавалі ў гонар перамогі савецкіх войск у ВОВ. *Фальварак* – гэта тып паселішчаў, якія належалі раней знатнаму роду, выглядалі як добраўпарадкаваны хутар, невялікі маёнтak. Ён уключаў у сябе двор пана з комплексам будынкаў і панскім засеўкам. Мясцовыя жыхары, у тым ліку і мой дзядуля, які нарадзіўся ў гэтай вёсцы, называюць яе *Падварак* – гэта назва вынік гутарковай трансфармацыі слова *Фальварак*.

2.3 Назвы водных аб'ектаў (гідронімы)

Гідронімамі называюць назвы ўсіх гідралагічных аб'ектаў тэрыторыі. У нашай мясцовасці ёсць шмат забалочаных участкаў, якія падчас правядзення меліярацыі былі асушаны. Мы іх будзем разглядаць як урочышчы. Населеныя пункты размешчаны на беразе ракі Убарць, у пойме якой утворана шмат старычных азёр – участкаў былога русла ракі. Многія з іх маюць агульную назву – *Старыкі*.

Рака Убарць. Назва звязана з бортніцтвам, заняткам мясцовых жыхароў. З даўніх часоў па берагах гэтай ракі на дрэвах, пераважна дубах, было шмат вулляў-бортняў, калод, якія выкарыстоўваліся для збору мёду. Стараславянскае слова *борць* азначае вулей для дзікіх пчол. Борці выраблялі паштучна і

развешвалі на дрэвах. Тыя, хто плыў па рацэ і бачыў гэтыя вуллі, называлі гэтыя водны шлях “*У борцей*”. Борці і зараз можна ўбачыць на беразе ракі.

У літаратуры сустракаецца меркаванне паходжання назвы ракі ад тэрмінаў *убарок*, *прыбар* – мясцовасць ля бароў.

Рака Убарць

Возера Азярэц. Старца за рэчкай з боку Малога Сяла.

Возера Дзедаў. Так называецца возера, якое раней было часткай ракі, старым яго руслам. Найменне *Дзед* з’яўляецца сінонімам тэрміну “*старык*”.

Кар’еры. Да пачатку 2000-х гадоў у вёсцы працаваў цагельны завод, сыравінай для якога была мясцовая гліна. Яе здабывалі амаль у цэнтры паселішча. У выніку утварыліся штучныя вадаёмы – кар’еры. Іх налічваецца некалькі дзясяткаў. Зараз кар’еры па берагах зараслі хмызняком і не выкарыстоўваюцца чалавекам.

Кадоўб. Самая глубокая чатка ракі Убарць, дзе была вельмі вялікая хуткасць вады.

Возера Торцін. Возера рачнога (старычнага) тыпу каля Малога Сяла. Праз яго раней шла дарога ў Лельчыцы.

2.4 Назвы лясных масіваў (дрымонімы)

Лельчыцкі край – гэта край лясоў. Бяскрайнія лясы мясцовыя жыхары ўмоўна падзялілі на ўчасткі, кожнаму з якіх далі назву. Часцей за ўсё яна адпавядае пародам дрэў або форме ляснога надзела. Мы разглядаем ў сваёй працы толькі тыя лясныя масівы, што знаходзяцца вакол вывучаемых вёсак.

Баравое. Лес за Малым Сялом. Утвораны ад слова *бор*. Бор – сасновы ці хвойны лес.

Елле. Участак лесу, у якім растуць елкі. Елье ў сучасны час – гэта невялікі кавалачак лесу, які аддзяляе вёску Ліпляны ад гарадскога пасёлка.

Верхулессе. Назва ўтварылася ад словазлучэння *верхні лес* – лес на высокім месцы.

Валовае. Лес з забалочанымі участкамі, у якім па сведках жыхароў некалі загінулі валы. Ёсць таксама меркаванне, згодна якому назва пайшла ад характарыстыкі топкіх балот – “праз іх нават валы не пройдуць”. Па думцы Атнагулава А.І. на гэтым месцы быў выпас для валоў, якіх гадавалі мясцовыя жыхары. Месца сярод лесу, праз якое маглі прагнаць валоў, называецца *Валовы Брод*.

Мясцовыя жыхары таксама тлумачаць назву лесу дзейнасцю людзей – *валкай* лесу. Праз гэты лес праходзіў вялікі шлях, па якім вывозілі лес.

Горы. Лес на ўзвышшы, на хвалістай, перасечанай мясцовасці. Тут таксама сустракаюцца яры.

Бярэзнікі. Бярозавы лес, размешчаны за шляхам ад вёскі Ліпляны.

Слепча. Раней праз лес працякала аднайменная рака. У аснове назвы слова *сляпень* – насякомае, характэрнае для лясоў і лугоў гэтай мясцовасці. Існуе таксама паданне, што падчас турэцкай вайны бой праходзіў на гэтым месцы. Пасля бою выйшлі сляпыя воіны.

Гайкі. Участкі ліставога лесу сярод балот. Пасля меліярацыі Гайкі знаходзяцца сярод калгасных палёў.

Урочышча Гайкі

Гліны. Сасновы лес, які расце на гліністых глебах. Насельніцтва выкарыстоўвае гэтую гліну і зараз для гаспадарчых мэт. Урочышча знаходзіцца за вёскамі на беразе ракі Убарць.

Борць на дубе каля ракі (урочышча Гліны)

Лешнік. Выцягнуты ўчастак лесу з алешніку ўздоўж ракі, за Вялікім Сялом.

Печы. Лес, сярод якога некалі існаваў хутар. Калі людзей перасялілі ў вёскі, на месцы падвор'яў засталіся толькі печы. Прабабуля кажа, што яны так добра былі зроблены, што асобныя іх часткі і зараз у лесе можна знайсці.

2.5 Назвы вуліц, частак населенных пунктаў (гадонімы)

Гадонімы – самы рухомы і зменлівы пласт лексікі, яны з'яўляюцца люстэркам нацыянальнай культуры, змяшчаюць у сабе вялікі аб'ём інфармацыі аб традыцыях, культуры, палітычных і гістарычных падзеях на пэўнай тэрыторыі. У сваёй рабоце мы разглядалі назвы вуліц і частак толькі сельскіх паселішчаў – вёсак Ліпляны і Пабеднае.

Вуліца Сяргея Кашырцава. Названа ў гонар радавога Сяргея Кашырцава, які ў 1943 г. загінуў у лузе недалёка ад вёскі Ліпляны. Яго магілку перанеслі ў мясцовы парк, з якога і пачынаецца вуліца С. Кашырцава.

Вуліца Завадская. Вуліца межавала з тэрыторыяй цаглянага завода, які дзейнічаў у вёсцы да пачатку 1990-х гадоў. Большая частка яе жыхароў працавала на заводзе.

Вуліца Лугавая. Цягнецца амаль ад царквы паралельна вуліцы Кашырцава ў бок Пабеднага, мяжуе з урочышчам Луг.

Вуліца Набярэжная. Адзіная вуліца на Малым Сяле, знаходзіца на беразе ракі.

Вуліца Садовая. Вуліца, якая цягнецца ад месца, дзе раней быў калгасны сад да цэнтральная плошчы. Ад гэтага і пайшла назва вуліцы.

Вуліца Савецкая. Вуліца на Вялікім Сяле, назва якой адлюстроўвае ідэалагічны сэнс савецкага часу

Вуліца Перамогі. Вуліца ў вёсцы Пабеднае, адпавядае сучаснай назве паселішча ў перакладзе на беларускую мову.

Вуліца Перамогі (вёска Пабеднае)

Вуліца Спартыўная. Вуліца з сучаснай забудовай. Назва адлюстроўвае цікавасць мясцовых жыхароў да спорту. Да яе месцы раней было футбольнае поле.

Вуліца Маладзёжная. Сучасная застройка. Вуліца, дзе жыве моладзь.

Вуліца Школьная. У самым пачатку вуліцы пабудавана школа, раней на ёй жылі толькі настаўнікі.

Унутраныя плошчы, часткі вуліц.

Вялікае Поле. На месцы гэтай часткі вёскі раней было поле, на якое з хутароў перасялялі людзей.

Вялікае Сяло. Старая частка вёскі, размешчаная на правым беразе ракі Убарць. Раўнінны ўзвышаны рэльеф даваў магчымасць расці вёсцы. Вельмі хутка яна заняла вялізную плошчу, адкуль і пайшла назва.

Дзерытак – месца на Малым Сяле, дзе збіраюцца і размаўляюць мясцовыя жыхары. Раней тут праходзілі танцы, святкавалі святы.

Завод. Месца, дзе раней была цагляная вытворчасць. На тэрыторыі вёскі было два заводы, пабудаваныя ў розны час. Месцы, дзе яны існавалі, называюцца адпаведна – *Стары і Новы завод*.

Маладзёжная. Раён, які ўзнік некалькі гадоў назад, калі моладзі дазволілі пабудаваць дамы на былым калгасным полі.

Пасёлак. Частка вёскі, якая ўзнікла пасля будаўніцтва цаглянага завода і ўтварэння калгаса. Тут будавалі дамы працаўнікі завода і калгаса.

Дзерытак

Печка. Бессістэмная забудова каля старога цаглянага завода – падвор’я каля печкі, у якой абпальвалі цэглу.

Старое Сяло. Першапачатковае (самае старое) паселішча на левым беразе ракі. Злучаецца з асноўнай часткай драўляным мосцікам. З-за асобых прыродных умоў (затапляецца падчас паводкаў, размешчана сярод балот і нізінных лугоў) тут засталася некалькі жыхароў, таму яшчэ яго называюць *Малое Сяло*.

Цвінтар. Круглая пляцоўка, на якой пабудавана царква. За царквой знаходзяцца старыя могілкі.

Цвінтар

Да вайны на гэтым месцы існавала дваўляная царква. Мясцовыя жыхары там у час вайны хавалі свое рэчы. Калі немцы заўважылі гэта, царкву спалілі.

Назва прыйшла з украінскай мовы, у перакладзе азначае месца для пахавання людзей каля царквы.

2.6 Мікратапанічныя назвы ўрочышчаў

Урочышча – гэта частка прыроднага або культурнага ландшафту, якая адрозніваецца ад навакольнай мясцовасці якімі-небудзь прыметамі. Урочышчамі ў нашай мясцовасці з’яўляюцца былыя балоты, сенажаці ў лузе, лясныя масівы, хутары і г.д. Многія з іх страцілі свой першапачатковы выгляд пасля правядзення меліярацыі, будаўніцтва жылых раёнаў або наадварот пасля знішчэння чалавекам. Але назва захавалася і перанесена насельніцтвам на аб’ект новага прызначэння.

Ваішчоўнік. Так называецца поле за могілкамі на Вялікім Сяле. Назва пайшла ад слова *ваішчына*. Гэта пласціны з воску, якія выкарыстоўваліся пчаларамі пры зборы мёду. На гэтым месцы, мабыць, стаялі пчаліныя вуллі.

Вялікая Дуброва. Урочышча за вёскай у бок ракі. Назва пайшла ад вялікай колькасці дубоў, якія там раслі. Зараз захаваліся асобныя дрэвы.

Галаўская. Былыя сенакосы за Малым Сялом. Назва ўтворана ад прозвішча *Галаўскі*, надзелам якога быў гэты луг.

Галін корч. Месца паміж Ліплянамі і Пабедным, дзе па павер’і рос корч і каля яго загінула жанчына з імем Галя.

Гнілы Брод. Урочышча на лузе, за вёскай Ліпляны. Некалі праз яго немагчыма было прайсці, топкае месца, дзе расліны гнілі ад празмернасці вільгаці.

Урочышча Западоўжжа

Западоўжжа. Урочышча за Вялікім Сялом. Назва паказвае форму лугу, які быў выцягнуты аж да самай ракі доўгай лініяй.

Запачанін. Так называюць мясцовыя жыхары ўрочышча, асушаны луг, які знаходзіцца за плотам, за вёскай (Вялікае Поле). Тэрмін, які даў назву ўрочышчу, азначае, што месца зусім блізка, да яго можна дайсці пяшком – “зачапаць”.

Каваліха. Урочышча каля вёскі Пабеднае з боку шляху з Гомеля ў Лельчыцы. Некалі там жыў каваль са сваёй сям’ёй.

Карабана. Урочышча на беразе ракі Убарць. У аснове назвы ляжыць слова “рабы”, або прозвішча *Карабан*.

Урочышча Запачанін

Князеў брод. Урочышча, дзе раней была прамая дарога з вёскі ў Лельчыцы. Існуе павер’е, што праз забалочаныя лясы ехаў князь, але брод праехаць не змог і загінуў у балоце.

Урочышча Луг

Краснае. Урочышча за вёскай Пабеднае, каля ракі Убарць. Назва пайшла ад слова “*краса*” – прыгожае месца, дзе луг пераходзіць у змешаны лес, пераважна бярозавы.

Ліпка. Урочышча за Малым Сялом, дзе некалі была рака Ліпка.

Луг. Некалі затопленыя падчас паводкаў тэрыторыі каля ракі, зараз асушанае калгаснае поле.

Макараў Брод. Урочышча на лузе, за Малым Сялом. Некалі гэта было ўзвышанае месца паміж балотамі, якое падчас меліярацыі асушылі. Знік і брод, а месца, дзе ён быў, называюць Макараў Брод. Прабабуля кажа, што “шмат гадоў назад праз брод ехаў вяльможа з войскам. Звалі яго Макар. Пан праз брод пераехаў, а яго світа ўся загінула. Таму і далі гэтаму броду назву Макараў”.

Максімаў круг. Урочышча ў форме круга, на ўскраіне Пасёлка, забалочаны участак. Ёсць дзве версіі тлумачэння паходжання назвы. Згодна адной, на гэтым месцы было селішча Максіма з сям’ёй. Другі варыянт – у балоце знайшоў сваю смерць нейкі Максім.

Малая Дуброва. Урочышча ў лузе за Макаравым Бродам – месца, дзе раслі дубы. Зараз засталіся толькі два дубы, астатнія высахлі або былі знішчаны падчас асушальных работ.

Малы круг. Урочышча за *Максімавым кругам*, невялікае балота, зарослае хмызняком у форме круга.

Марынічы. Урочышча за Вялікім Сялом, на правым беразе ракі. Некалі тут жыў пан, жонку якога звалі Марына. Назва пайшла ад яе імя.

Маўрын круг. Урочышча ў бок Лельчыц, за вёскай Ліпляны. Раней там было паселішча жанчыны з імем Маўра. Слова *круг* указвае на форму урочышча.

Урочышча Накот

Накот. Урочышча паміж Ліплянамі і Пабедным. Мясцовыя жыхары кажуць, што там узгорак і з яго лёгка ісці, “як па накатанай дарозе”.

Ніўча. Узвышаны участак сярод забалочанай мясцовасці перад урочышчам *Елле*, паміж вёскай Ліпляны і Лельчыцамі. Раней праз яго ляжала дарога, па якой жыхары вёскі пешшу хадзілі ў горад. Поле выкарытоўвалі для пасеву збожжавых культур. Назва ўтворана ад слова *ніва*.

Осмаля . Урочышча на Вялікім Сяле. Прабабуля называе гэтае месца “У *Осмаля*”, там дзе некалі была хата некага па прозвішчу Осмаль.

Прохарава Паляна. Месца, дзе раней было селішча чалавека з імем Прохар.

Прыгарадная. Поле, размешчанае перад Лельчыцамі. Раней для гарадскога насельніцтва там вырошчвалі гародніну.

Рубчыха. Урочышча паміж вёскамі Пабеднае і Буда-Лельчыцкая, зараз калгаснае поле. Згодна повер’ю некалі тут было селішча жонкі па мянушцы Рубчыха, удавы лесаруба.

Рэчка. Урочышча за Малым Сялом. Паніжаны ўчастак мясцовасці на месцы, дзе было старое рэчышча.

Саракан. Урочышча паміж Пасёлкам і Вялікім Сялом. Назва пайшла ад слова “*сарока*”. Побач знаходзіца жывёлагадоўчая ферма, якая прываблівае шмат птушак сарок.

Саўчын. Урочышча паміж Ліплянамі і Пабедным. Зараз гэта калгаснае поле. Раней, да правядзення меліярацыя, тут былі сенакосы. Жыхары вёскі мелі там пакосы – надзелы, дзе нарыхтоўвалі сена. Некалі гэты луг быў надзелам чалавека з імем Сава.

Сценкі. Урочышча за Малым Сялом, азначае шырокую мяжу паміж вёскай і полем.

Фокава горка

Фокава Горка. Узвышанае месца праз дарогу ад урочышча Гліна, раней было пакосам некага чалавека с імем Фок.

Чарвякоў. Pole, дзе раней быў утвораны першы калгас. Кіраваў ім Чарвякоў, яго прозвішча і дало назву ўрочышчу.

Яма. Урочышча за вёскай Пабеднае ў бок ракі. Па сведках маіх родных, з даўніх часоў там былі ямы для закладкі кармоў жывёлам мясцовага калгаса.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Кожная геаграфічная назва – гэта часцінка нашай агульнай гісторыі і важная часцінка гісторыі любой мясцовасці. Таму трэба зберагчы і дасканалы вывучыць не толькі ўсе існуючыя, але і зніклыя з часам геаграфічныя назвы.

Аб’ектамі нашага даследавання з’яўляліся дзве вёскі Лельчыцкага раёна – Ліпляны і Пабеднае, якія ўзніклі амаль 400 гадоў назад. Тэрыторыя вывучэння мае вельмі багатую гісторыю, прыгожыя прыродныя краявіды, на ёй жывуць працавітыя людзі. Усё гэта адлюстроўваецца ў сучасных назвах населеных пунктаў, водных аб’ектаў, урочышчаў.

Для збору матэрыялаў прадстаўленай навуковай працы выкарыстоўвалася шмат метадаў, запазычаных з геаграфіі, гісторыі і мовазнаўства. Толькі з дапамогай сінтэзу навук можна атрымаць годныя вынікі. Навукова-даследчая дзейнасць праходзіла ў некалькі этапаў: ад работы з картамі і літаратурай, збору палявых матэрыялаў да падрыхтоўкі картаграфічнага матэрыялу.

Падчас экспедыцыйных даследаванняў было сабрана больш за 60 мікратапонімаў, запісаны варыянты тлумачэння іх назваў мясцовымі жыхарамі. Праведзена вялікая работа па вывучэнні картаграфічных і літаратурных крыніц. Геаграфічныя аб’екты былі нанесены на тапаграфічныя карты, зроблены самастойна фотаздымкі краявідаў вёсак і наваколля.

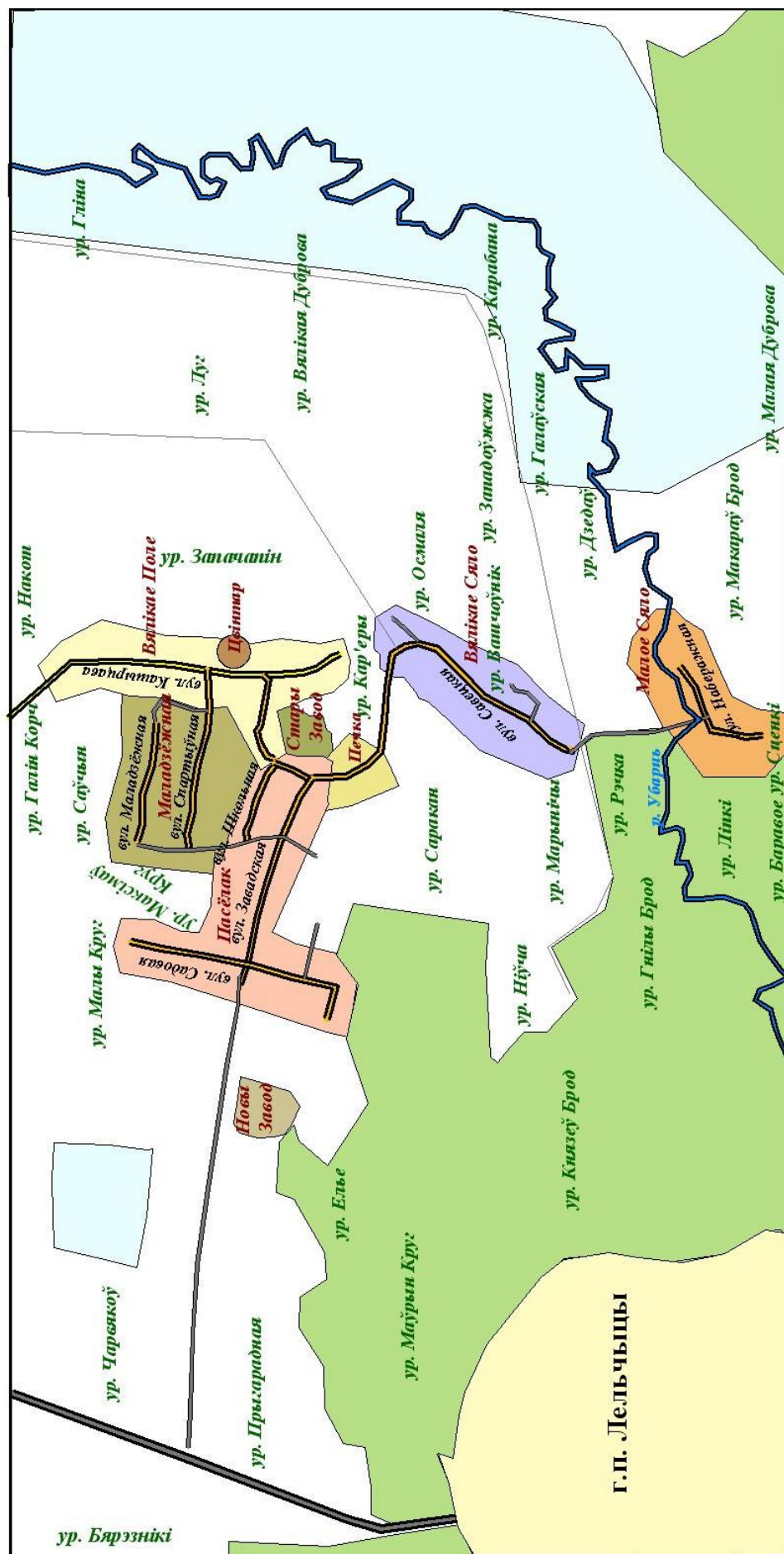
Можна адзначыць, што мікратапанімічныя назвы вывучаемай тэрыторыі маюць разнастайнае паходжанне. Сярод іх ёсць назвы, якія адлюстроўваюць жывёльны і раслінны свет, прозвішчы мясцовых жыхароў, род заняткаў і побыт людзей і інш. Сустрэкаюцца назвы, якія маюць некалькі варыянтаў тлумачэння іх паходжання.

Для тапонімаў мясцовасці характэрна пастаянная трансфармацыя: некаторыя назвы знікаюць, забываюцца, узнікаюць новыя. З часам адны геаграфічныя аб’екты зніклі, а другія атрымалі новую назву. Працэс утварэння тапонімаў працягваецца і ў наш час.

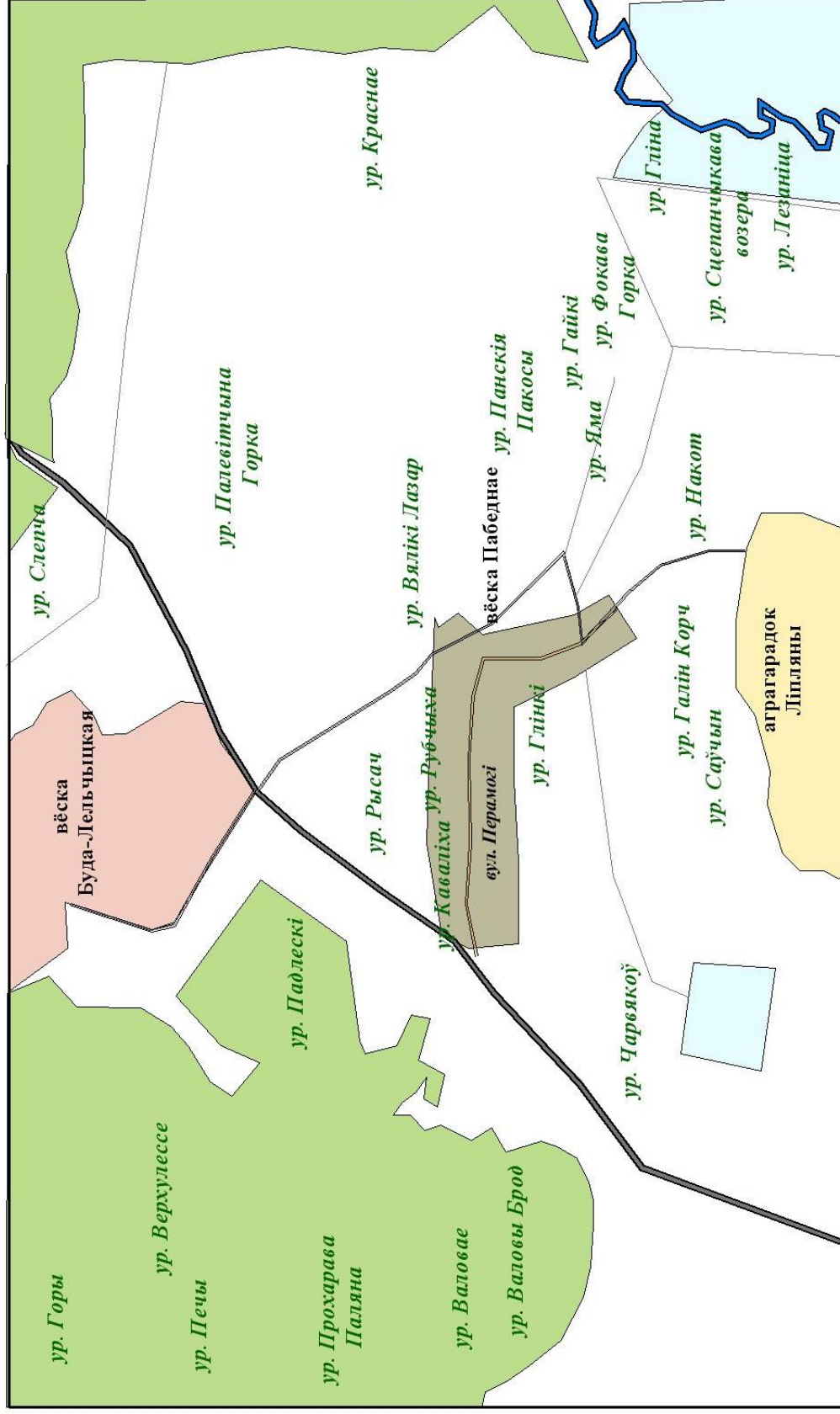
Асноўная наша мэта – працягваць даследаванні невядомых да сённяшняга дня назваў, паспець зафіксаваць іх, не страціць гэтыя гістарычныя каштоўнасці роднага краю разам з састарэлымі жыхарамі.

БІБЛІАГРАФІЧНЫ СПІС

1. Адамовіч Я. М. Мікратапанімічныя назвы. – Мн., 1971.
2. Адамовіч Я.М. Мікратапанімія Беларусі. – Мн., 1974.
3. Белорусская ономастика, топонимия / под. Ред. А. М. Мезенко. – Мн.: Элайда, 2012.
4. Богущ Д. Дзве легенды пра Ленчыцы – Лельчыцы // Светлае жыццё, 1987, 24 верасня.
5. Гарады і вёскі Беларусі: Энцыклапедыя. Т. 1, кн. 1. Гомельская вобласць / С. В. Марцэлеў і інш. – Мн.: БелЭн, 2004.
6. Жучкевич В.А. Краткий топонимический словарь Белоруссии. – Мн.: БГУ, 1974.
7. Жучкевич В.А. Топонимика Белоруссии. – Мн., 1968.
8. Жучкевич В.А. Происхождение географических названий Беларуси. – Мн., 1966.
9. Кустаў Р. Легенда аб Лельчыцах // Светлае жыццё, 1967, 7 студзеня.
10. Лыч Л.М. Назвы зямлі беларускай. – Мн.: Універсітэцкае, 1994.
11. Рогалеў А. Лельчыцы і княжацкі род Алелькавічаў // Гомельская праўда, 1988, 16 жніўня.
12. Хроніка Убарцкага Палесся / Аўтар-уклад. А.І. Атнагулаў. – Мн.: Тэхналогія, 2001.
13. Яшкін І.Я. Беларускія геаграфічныя назвы. Тапаграфія. Гідралогія. – Мн., 1971.
14. Яшкін І.Я. Мікратапанімія. – Мн., 1981.

Малюнок 1 – Мікратапоніми аграрадка Ліпляны і яго наваколя

Малюнак 2 – Мікратапонімы вёскі Пабеднае і яе наваколля

